

- Slavík, J. — Čapková, D.: Reflexe učitelské profese: Divadlo, dílna a těžký život v pojetí výuky. *Pedagogika*, 44, 1994, č. 4, s. 377–388
- Vondráček, V.: Význam kasuistik. In: Úvahy psychologicko-psychiatrické. Praha, Avicenum 1982, s. 35–39

K výuce pedagogiky

Stanislav Navrátil

Klíčová slova: *příprava učitele, výuka pedagogiky, zvýšení kompetence učitele, negativa ve výuce pedagogiky, inovace výuky.*

Anotace: *Text směřuje k proměnám výuky pedagogiky na pedagogických fakultách. Pozornost je soustředěna na vymezení faktorů, které negativně ovlivňují proces i výsledky výuky pedagogických disciplín ve vztahu k současným požadavkům na profesní kompetenci učitele a na zpracování návrhů změn, které by nežádoucí stav eliminovaly.*

Soubor možných důvodů disonance mezi současným pojetím výuky pedagogiky a požadavkem na zvýšení profesní kompetence učitele

1. Ve výuce pedagogických disciplín byla a je tendence klást důraz:
 - a) buď na výklad obecných teorií, které nejsou rozpracovány do aplikační úrovně a jsou obtížně využitelné v pedagogické praxi nebo na vymezování souborů obecných principů, jimž chybí konkrétní postupy (technologie) jejich prosazování, a tak mají pedagogické poznatky převážně podobu obecných systémů, nikoliv operačních prostředků řešení pedagogických situací —
 - b) nebo na převzetí praktických zkušeností jednotlivých vyučujících a osvojování praktických činností nápodobou učitelova vzoru, v obou případech bez vztahu k pedagogické teorii.

Akademismus či *practicismus* pedagogické přípravy, které jsou důsledkem uvedené tendence, nemohly a nemohou jako krajní případy vytvářet adekvátní podmínky kompetentní přípravy budoucích učitelů.

2. Prioritním kritériem výběru a uspořádání témat pedagogického vzdělání byla a je tradičně struktura obsahu pedagogiky jako vědní disciplíny.

Teoretická příprava respektující pouze vědní strukturu pedagogiky nediferencuje odpovídajícím způsobem

- přípravu odborníků v oblasti pedagogiky
- přípravu učitelů praktiků pro jednotlivé stupně škol, jejichž profesní kompetence je determinována pojetím role učitele.

Tento postup výběru obsahu pedagogických disciplín posiluje akademismus výuky.

3. V modelech vzdělávání učitelů není projektován a tedy ani zajištěn určitý stupeň integrace obsahu přípravy (například a) koordinace výuky jednotlivých předmětů, b) týmová výuka, při níž organizuje postup řešení určitého problému skupina učitelů různých odborných disciplín, c) vytvoření integrativních předmětů)
 - mezi disciplínami společného základu a předměty odborné přípravy odpovídající zvolené aprobační skupině
 - uvnitř obou uvedených skupin předmětů

Jednotlivé disciplíny jsou tedy koncipovány a vyučovány spíše jako uzavřené jednotky, což zvýrazňuje atomizaci přípravy budoucích učitelů a znesnadňuje studentům syntézu poznatků z různých vědních oborů.

Daný stav nevytváří odpovídající podmínky přípravy pro řešení komplexních pedagogických situací, které si vyžaduje jako prostředek řešení syntézu poznatků z různých vědních disciplín.

4. Převažující způsob zpracování obsahu vzdělávání a pojetí výuky pedagogických disciplín navozuje a organizuje učební činnost studentů především jako převzetí hotových informací od vyučujícího nebo z textu a jejich reprodukci spojenou s uváděním ilustrativních příkladů.

Tomu odpovídají jak formy výuky (přednášky, semináře), kritéria kontroly výsledků učení vztahující se ke kvalitě reprodukce, tak obsah dílčích i závěrečných zkoušek, který je reprezentován většinou soubory otázek reprodukčního charakteru.

Uvedený převažující postup poznávání teoretických informací a jejich využití disonuje s požadavkem zvyšovat pedagogickou kompetenci učitele, jejímž základem jsou dovednosti, vlastnosti a zvýrazňuje akademismus přípravy v oblasti pedagogických disciplín.

Přehled návrhů změn ve výuce pedagogických disciplín

Popsané deficity současné převažující výuky pedagogiky by se měly stát východiskem pro zpracování návrhů proměn funkce, obsahu, procesu a kontroly výsledků výuky pedagogických disciplín.

Návrhy změn ve výuce pedagogiky

A. Změny ve funkci výuky pedagogiky

Pedagogická příprava musí:

1. plnit v odpovídající proporcionalitě informativní, instrumentální i formativní funkci —
2. respektovat vztahy mezi jednotlivými funkcemi i jejich důsledky v pojetí obsahu a procesu výuky a tak oslabit dosavadní prioritu především informativní funkce pedagogiky v přípravě učitelů.

B. Změny v obsahu výuky pedagogiky

1. Respektovat při zpracování obsahu výuky odlišnosti mezi vzdělávacím obsahem pedagogiky jako disciplíny teoretické a praktické přípravy studentů učitelství pro školní praxi a obsahem pedagogiky jako vědní disciplíny.
2. Využívat při výběru a uspořádání témat i dílčích informací v jednotlivých pedagogických disciplínách jako základních kritérií:
 - a) jak strukturu vědní disciplíny —
 - b) tak soubor úkolů vyplývajících z pojetí profesní činnosti učitele, jejichž odpovídající řešení bude základem pedagogické profesní kompetence.

Vztah teoretických informací k alternativnímu řešení úkolů profesní činnosti učitele se tak stane jedním ze základních hledisek funkčnosti volby obsahu výuky pedagogických disciplín.

3. Zajistit v jednotlivých disciplínách proporcionalitu mezi:
 - a) obecnými informacemi typu data, údaje, pojmy, principy, zákonitosti —
 - b) informacemi o programech činností učitele, žáků, které umožňují aplikaci teoretických informací jako prostředků řešení konkrétních pedagogických problémů.
4. Permanentně obměňovat obsah pedagogických disciplín z hlediska:
 - a) měnících se požadavků na profesi učitele —
 - b) nových poznatků v oblasti pedagogiky a psychologie.
5. Posílit s přihlédnutím k současným možnostem integraci obsahu pedagogické a psychologické přípravy především prostřednictvím:

- a) koordinace výuky
 - uvnitř pedagogických disciplín —
 - mezi pedagogickou psychologií a didaktikami aprobačních předmětů —
 - b) týmové výuky především v seminářích obecné didaktiky, v níž by byl proces řešení předložených problémů organizován vyučujícími obecné didaktiky, pedagogické psychologie a didaktik aprobačních předmětů.
6. Zařadit do učebních plánů nové pedagogické disciplíny (například školské právo, školský management, multikulturní výchova, atd.).

C. Změny v procesuální oblasti

1. Přistupovat k procesu poznávání a osvojování v oblasti pedagogiky jako k řízené konfrontaci studentů s výchovně vzdělávací realitou se záměrem vést budoucí učitele:
- a) k postižení a formulační precizaci pedagogických problémů —
 - b) k samostatné konstrukci alternativ řešení pedagogických problémů s využitím odpovídajících teoretických poznatků.

Vyučující bude v takto organizované výuce plnit především role: konzultanta, organizátora, facilitátora, kontrolora a hodnotitele.

D. Změny v oblasti kontroly výsledků výuky

1. Pojmout a organizovat dílčí zkoušky z pedagogiky jako řešení předložených dílčích úkolů.
2. Koncipovat státní závěrečnou zkoušku z pedagogiky jako zkoušku učitelské způsobilosti, jejímž obsahem by bylo řešení komplexních problémů určité aprobační skupiny z hlediska
- a) aprobačních předmětů,
 - b) pedagogiky, psychologie,
 - c) didaktik aprobačních předmětů,
- a tím posílit integritu celkové přípravy budoucích učitelů.

Závěr

Předložený přístup k proměně výuky pedagogiky pokládáme za jednu z možných alternativ inovace pedagogické přípravy budoucích učitelů.

Smyslem textu je vyjádřit určitý pohled na řešení aktuálního problému vyplývajícího z potřeby transformovat vzdělávání učitelů, který by se mohl stát jedním z východisek pro hledání konsensu vedoucího v budoucnu k uskutečnění společného programu.

Seznam literatury

- [1] Čapek, V.: K otázkám teorií vyučování učebních předmětů jako studijních disciplín na PF. In: Učitelské vzdělání, č. 11, 1968, s. 31.
- [2] Černotová, M.: Pedagogicko-psychologická kvalifikácia učiteľov vysokých škôl na rázcestí. In: Sborník „Pedagogický výzkum a transformace české školy“. ČAPV, Praha 1993.
- [3] Kratochvíl, M. — Solfronk, J.: Praktická cvičení a jejich zařazení do systému pedagogické praxe. In: Učitelské vzdělání, č. 11, 1968, s. 46.
- [4] Mareš, J. a kol.: Učitel, jeho osobnost a příprava. ÚÚVPP, (2092), 1990.
- [5] Navrátil, S.: Model teoretické a praktické přípravy budoucích učitelů v pedagogických a psychologických disciplínách. Habilitační práce, UJEP v Ústí n.L. 1990.
- [6] Navrátil, S. — Klimeš, K.: Model praktické přípravy budoucích učitelů v oblasti pedagogických a psychologických disciplín. In: Sborník „Za koncepčnost učitelského vzdělávání“, SPN Bratislava 1990, s. 73.
- [7] Navrátil, S. — Vomáčka, J.: Úvod do studia učitelství. UJEP v Ústí n. L., 1992.
- [8] Příhoda, V.: Vědecká příprava učitelka. Praha, 1937, s. 98
- [9] Rochex, J. Y.: Institucionální přeměny a logika profesionalizace učitelů, zatím nepublikovaný diskusní příspěvek z 2. konference ČAPV v Ústí n.L., 1994.
- [10] Šimoník, O.: Začínající učitel. Masarykova univerzita Brno, 1994.
- [11] Štech, S.: De-profesionalizace nebo re-profesionalizace učitelského povolání? Sborník II. konference ČAPV (v tisku).
- [12] Vomáčka, J.: Funkce regionálního ve vysokoškolské přípravě učitele. Edice „Časové úvahy“, roč. 1, č. 1, PF UJEP v Ústí n.L., 1991.

K pojetí teorie výchovy ve studiu učitelství

Stanislav Střelec

Katedry pedagogiky prošly na učitelských fakultách v uplynulém pětiletí obdobím hledání prostoru pro svoje adekvátní uplatnění při přípravě budoucích učitelů. V tomto kontextu jsme se zabývali (a zabýváme) také na našem pracovišti na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně postavením a pojetím jednotlivých disciplín pedagogiky ve studiu učitelství 1. stupně základní školy a učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů. V zorném poli inventarizace perspektivních východisek studia se ocitla také Teorie výchovy, jako specifická disciplína školní pedagogiky. Proměna tohoto